

Νίκος Σησαμάκης

Αποκατάσταση Καστρόπορτων στην Κάτω και στην Επάνω Πύλη του Κάστρου της Μονεμβασίας, εμβαπτισμός θυροφύλλων Επάνω Πύλης. Επανατοποθέτηση Καστρόπορτων και στις δύο Πύλες

Η Μονεμβασία ιδρύθηκε τον 6ο αιώνα επάνω σε έναν ιδιόμορφο και φυσικά οχυρό βράχο, που συνδέεται με τη λακωνική ακτή διαμέσου μιας στενής λωρίδας γης και με γέφυρα, τη «μόνη έμβαση»¹. Στη νότια πλευρά της βραχονησίδας κτίσθηκε η Κάτω Πόλη, όπου κατοικούσαν οι έμποροι, οι βιοτέχνες, οι ναυτικοί και οι γεωργοί, και στο επικλινές πλάτωμα της κορυφής, με υψόμετρο 200 μέτρα, αναπτύχθηκε η Επάνω Πόλη, όπου ήταν εγκατεστημένοι οι άρχοντες με την πολιτική και τη στρατιωτική εξουσία. Στο υψηλότερο σημείο του βράχου κατασκευάσθηκαν οι οχυρώσεις της ακρόπολης. Η φυσική και τεχνητή οχύρωση εξασφάλιζε την αποτελεσματική προστασία των οικιστών από τους εκάστοτε επιδρομείς και πολιορκητές. Η πόλη εξελίχθηκε στη διάρκεια των αιώνων σε σημαντικό εμπορικό και ναυτικό σταθμό, καθώς βρισκόταν σε σημείο όπου διασταυρώνονταν οι θαλάσσιοι δρόμοι ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Στους ύστερους βυζαντινούς χρόνους (13ο–14ο αι.) γνώρισε ιδιαίτερη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, καθώς ευνοήθηκε και ενισχύθηκε από τους αυτοκράτορες με παραχωρήσεις σημαντικών προνομίων και φοροαπαλλαγών. Μετά την κατάλυση της βυζαντινής κυριαρχίας στο Μοριά, το έτος 1460, η Μονεμβασία αρχικά περιήλθε στην προστασία του πάπα

¹ Για την ιστορία και την τοπογραφία της Μονεμβασίας βλ. Ν. Α. Βέης, «Ο Έλκόμενος Χριστός της Μονεμβασίας μετά παρεκβάσεων περί της αυτόθι Παναγίας της Χρυσαιτίσης», *Πρακτικά της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, περ. Γ', τ. Α' 1932, σ. 33-96. Κ. Εμ. Καλογεράς, *Μονεμβασία. Ή Βενετία της Πελοποννήσου*, Αθήνα 1955. Ε. Δεργκάλιν–Ξαναλάτου, Α. Κούλογλου–Περβολαράκη, *Μονεμβασία. Οχυρά, κυκλοφορία, σπίτια, εκκλησίες*, Αθήνα 1974. Α. Καλλιγιάς, Χ. Καλλιγιά, *Μονεμβασία. Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1985. Ε. Στίκας, «Ο ναός της Άγίας Σοφίας επί του Κάστρου της Μονεμβασίας (Μετά ιστορικών παρεμβάσεων και αναφοράς εις τὰ μνημεία της πόλεως)», *Λακωνικά Σπουδαί* 8(1986), σ. 284-376. Δ. Ευγενίδου, Π. Καλαμαρά (επιμ.), *Μονεμβασία. Αντικείμενα-Περιβάλλον-Ιστορία. Η Αρχαιολογική Συλλογή*, Αθήνα 2001. Χ. Καλλιγιά, *Η Βυζαντινή Μονεμβασία και οι πηγές της ιστορίας της*, (μτφρ. Μ. Μπλέτας), Αθήνα 2003.

Πίου Β'. Από το έτος 1463 άρχισε μια μακρά περίοδος ξένης κυριαρχίας με διαδοχική εναλλαγή των Βενετών και των Οθωμανών. Στις 23 Ιουλίου 1821 ήταν το πρώτο Κάστρο της Πελοποννήσου που απελευθέρωσαν οι Έλληνες αγωνιστές. Στα μετέπειτα χρόνια η Μονεμβασία ακολούθησε φθίνουσα πορεία σε δημογραφικό και οικονομικό επίπεδο. Το έτος 1921 κηρύχθηκε προστατευόμενος αρχαιολογικός χώρος και η Επάνω Πόλη έπαψε πλέον να χρησιμοποιείται για την εγκατάσταση της στρατιωτικής φρουράς. Η Κάτω Πόλη συνεχίζει, στις μέρες μας, την ιστορική πορεία της ως ενεργός οικισμός με παραδοσιακές κατοικίες και ξενώνες.

Οι καστρόπορτες της Μονεμβασίας αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της οχύρωσης της πόλης, για το οποίο δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα μελέτη. Η μοναδική γνωστή γραπτή μαρτυρία για τις καστρόπορτες προέρχεται από τον Οθωμανό περιηγητή, Εβλιγιά Τσελεμπή, ο οποίος επισκέφθηκε το έτος 1668 τη Μονεμβασία. Στο κείμενό του αναφέρει ότι το τείχος της Κάτω Πόλης διέθετε τέσσερεις πύλες και δύο μυστικά παραπύλια. Για την κεντρική πύλη του δυτικού τείχους σημειώνει ότι έκλεινε με τρεις σιδερένιες πόρτες, η μια μετά την άλλη². Η επόμενη μνεία για τα θυρόφυλλα των πυλών του Κάστρου απαντά σε έγγραφα των ετών 1861 και 1862, τα οποία φυλάσσονται στο *Οθωνικό Αρχείο των Γενικών Αρχείων του Κράτους*. Πρόκειται για μια ενότητα εγγράφων που αφορούν στο ζήτημα του κλεισίματος των πυλών της πόλης. Από έγγραφο που απεστάλη την 9 Αυγούστου 1861 από τον Έπαρχο της Μονεμβασίας προς τον Νομάρχη Λακωνίας, πληροφορούμαστε ότι οι πύλες της Επάνω και της Κάτω Πόλης, καθώς επίσης η πύλη του πύργου στην ανατολική πλευρά της γέφυρας, έκλειναν σε καθορισμένες ώρες, σύμφωνα με το στρατιωτικό κανονισμό, δηλαδή άνοιγαν την 6 πρωινή ώρα και έκλειναν την 8 ή 9 ώρα μ.μ. Ο Έπαρχος προτείνει αλλαγή του κανονισμού και κλείσιμο μόνο της καστρόπορτας της Επάνω Πόλης, διότι το κλείσιμο των πυλών της Κάτω Πόλης και του πύργου της γέφυρας περιόριζε άνευ ανάγκης και άποχρώντος λόγου τους κατοίκους της Έπαρχίας να συγκοινωνούν με την πόλιν και έν καιρῶ νυκτός ως και τους έν τῇ πόλει να εκπληρῶσιν άκωλύτως τας άγροτικές των έργασίας έπιστρέφοντες εἰς τας οἰκίας των και ένῳ δὲ εἶναι τόσον περιωρισμένον κατὰ τὴν ἔκτασιν τὸ προάστειον (=Κάτω Πόλη) εἰσίν υπόχρεοι ἔνεκα τοῦ άνωτέρω κανονισμού οἱ κάτοικοι να ἔγκλείωνται από τῶν 8 εἰς τας οἰκίας των μή δυνάμενοι να άναπνεύσωσιν ἑλεύθερον άέρα ἔκτός μὲν αὐτοῦ, αλλά έντός τῆς νήσου πάντοτε³. Μετά από απόφαση του Υπουργείου των Στρατιωτικῶν οι καστρόπορτες έπαψαν να κλείνουν⁴. Η απόφαση αυτή όμως προκάλεσε την έντονη αντίδραση των κατοίκων, οι οποίοι, με το από 11 Οκτωβρίου 1861 έγγραφο, ζήτησαν την ανάκλησή της, επικαλούμενοι λόγους προστασίας τους από ενδεχόμενη ληστρική επιδρομή⁵. Ο δήμαρχος Μονεμβασίας Θ. Στελλάκης πρότεινε μάλιστα τη συμβιβαστική λύση του κλεισίματος των πυλών της Κάτω Πόλης και του πύργου της γέφυρας από την 10 ώρα το βράδυ μέχρι την 4 πρωινή. Ωστόσο, ο Έπαρχος κράτησε αρνητική στάση, ενώ ο Νομάρχης φαίνε-

2 Χ. Καλλιγά, «Εγκώμιο πρὸς τὸ φρούριο τῶν Ἴων»: Ἡ Μονεμβασία τὸν 17ο αἰῶνα, ὅπως τὴν εἶδε ὁ Έβλιγιά Τσελεμπή», *Θυμίαμα στη μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα*, τ. Α', Αθήνα 1994, σ. 132. Δ. Λούπης, *Εβλιιά Τσελεμπή. Οδοιπορικό στην Ελλάδα (1688-1671)*, Αθήνα 1994, σ. 90. Θ. Π. Κωστάκης, «Ο Έβλιγιά Τσελεμπή στην Πελοπόννησο», *Πελοποννησιακά* 14(1980-81), σ. 278.

3 Χ. Καλλιγά, «Περὶ τῶν θυρῶν τοῦ προπυργίου καὶ προαστείου τοῦ φρουρίου Μονεμβασίας», στο Χ. Καλλιγά και Α. Μάλλιαρης (επιμ.), *Πελοπόννησος. Πόλεις και επικοινωνίες στη Μεσόγειο και τη Μαύρη θάλασσα. Επιλογή ανακοινώσεων από τα Ε', ΣΤ', Ζ' και Η' Συμπόσια Ιστορίας και Τέχνης του Μονεμβασιώτικου Ομίλου*, Αθήνα 2006, σ. 68.

4 Καλλιγά, «Περὶ τῶν θυρῶν», ό.π., σ. 69-71.

5 Στο ίδιο, σ. 71-74.

ται να υποστηρίξει το αίτημα των κατοίκων της Μονεμβασίας⁶.

Τελικά, οι καστρόπορτες και γενικότερα οι οχυρώσεις της Μονεμβασίας έχασαν τη σημασία τους στο πλαίσιο των ιστορικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν από τα τέλη του 19ου αιώνα και έπειτα. Ο πύργος της γέφυρας καταστράφηκε το έτος 1885, προκειμένου να κατασκευασθεί ο αμαξιτός δρόμος Σπάρτης-Μονεμβασίας⁷. Τα θυρόφυλλα της πύλης του πύργου αρχικά τοποθετήθηκαν στο κτηριακό συγκρότημα της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης και αργότερα, λίγο μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, χρησιμοποιήθηκαν ως καυσόξυλα για τις ανάγκες παρακειμένου καφενείου. Την ίδια άδοξη τύχη είχαν και τα θυρόφυλλα που έκλειναν την εσωτερική έξοδο του χώρου της κεντρικής πύλης από την πλευρά του νότου. Η καστρόπορτα της Επάνω Πόλης, πιθανότατα, συνέχισε να ανοιγοκλείνει κατά την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, οπότε ο χώρος χρησίμευσε για τον εγκλεισμό Τούρκων αιχμαλώτων⁸. Το έτος 1921, οπότε η Μονεμβασία κηρύχθηκε προστατευόμενος αρχαιολογικός χώρος, η Επάνω Πόλη, που αποτελούσε καταχρηστικά βοσκότοπο, φυλασσόταν από την αστυνομική αρχή με το κλείσιμο της καστρόπορτας. Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες των ντόπιων, τα θυρόφυλλα της πύλης μεταπολεμικά μετακινήθηκαν, αλλά αποκαταστάθηκαν πρόχειρα τη δεκαετία του '60 από κάποιον εργολάβο με το όνομα Νομικός. Η κεντρική πύλη της Κάτω Πόλης και τα θυρόφυλλά της γλύτωσαν από σχεδιαζόμενη καταστροφή το έτος 1942, χάρη στο ενδιαφέρον του φαροφύλακα της Μονεμβασίας. Μετά από αναφορά του κινητοποιήθηκε η Διεύθυνση της Αναστήλωσης, η οποία γνωμάτευσε για τη διατήρηση και την επισκευή της πύλης⁹. Τα θυρόφυλλά της ανοιγόκλειναν μέχρι τη δεκαετία του '80, εξυπηρετώντας ένα ιδιότυπο έθιμο που ήθελε την καστρόπορτα ασφαλισμένη, πριν από κάθε γαμήλια τελετή. Ο υποψήφιος γαμπρός, πριν την είσοδό του στην πόλη, όφειλε να πληρώσει κάποιο αντίτιμο στους «φρουρούς» της πόρτας.

Σήμερα, η πύλη της Επάνω Πόλης και η κεντρική πύλη της Κάτω Πόλης διατηρούν τέσσερα θυρόφυλλα στην αρχική θέση τους. Η κατασκευή τους δεν μπορεί να αποδοθεί με ασφάλεια σε κάποια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Όπως όμως καταδεικνύεται από τις οπές και τα βόλια που σφηνώθηκαν πάνω τους, έχουν αντιμετωπίσει τουλάχιστον μία πολιορκία, άρα έχουν κατασκευαστεί, πριν από την τελευταία πολιορκία του έτους 1821.

1. Το έργο της συντήρησης και της αποκατάστασης

Η κατάσταση διατήρησης των καστρόπορτων της Μονεμβασίας αποτυπώθηκε το έτος 1996 σε έκθεση αυτοψίας του κου Αντωνίου Πατεράκη, υπεύθυνου του Τμήματος Συντήρησης ξύλου και ξυλόγλυπτου της Διεύθυνσης Συντήρησης. Το επόμενο έτος η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, σε συνεργασία με κλιμάκιο της Διεύθυνσης Συντήρησης, ανέλαβε να υλοποιήσει προμελέτη συντήρησης και αποκατάστασης των θυροφύλλων της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης. Η σύνταξη της προμελέτης έγινε από τον κ. Α. Πατεράκη, ο οποίος εφαρμόσε την πειραματική μέθοδο του εμβαπτισμού.

Το έτος 2003 αναλάβαμε το έργο της συντήρησης και της αποκατάστασης των καστρόπορτων της Επάνω και της Κάτω Πόλης υπό την επίβλεψη της Διεύθυνσης Συντήρησης και της 5ης

6 Στο ίδιο, σ. 75-77.

7 Καλογεράς, *Μονεμβασία*, ό.π., σ. 9-10. Ο ίδιος, *Τὰ Μονεμβάσια*, Αθήνα 1957, σ. 12.

8 Ν. Τραϊφόρος, *Μονεμβασία. Ιστορία-Λαογραφία-Μύθοι-Ανθρώπινος βίος*, Πειραιάς 1995, σ. 73-77.

9 Καλλιγά, «Περὶ τῶν θυρῶν», ό.π., σ. 77.

Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Στο πλαίσιο του έργου έγινε εμβαπτισμός των θυροφύλλων της πύλης της Επάνω Πόλης και επανατοποθέτηση των καστρόπορτων των δύο πυλών.

2. Περιγραφή- Τεχνολογία κατασκευής

Τα θυρόφυλλα είναι κατασκευασμένα από ξύλινα μαδέρια κωνοφόρου, που ενώνονται μεταξύ τους με τρεις τραβέρσες. Η σύνδεση των ξύλινων στοιχείων έχει γίνει με σιδερένια χειροποίητα καρφιά. Την εμπρόσθια επιφάνεια, καθώς και τα κάθετα σόκορα καλύπτουν σιδηρά ελάσματα ποικίλου φάρδους και πάχους. Η τοποθέτηση έχει γίνει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να επικαλύπτονται 2-3εκ. του επάνω μέρους κάθε ελάσματος (κεραμειδωτά). Τα καρφιά που συγκρατούν τα ελάσματα επάνω στο ξύλινο σώμα βρίσκονται σε παράλληλες σειρές στο κάθετο άξονα της πόρτας.

Στην κεντρική πύλη της Κάτω Πόλης οι ορθοστάτες του βορείου φύλλου είναι μεταλλικοί. Το νότιο θυρόφυλλο παρουσιάζει διαφορά στον επάνω ορθοστάτη, ο οποίος δεν είναι μεταλλικός, αλλά ξύλινος. Πρόκειται για αρχέγονη τεχνολογική λύση που απαντά στους Μακεδονικούς τάφους. Μετά από ανασκαφική διερεύνηση διαπιστώθηκε ότι οι κάτω ορθοστάτες περιστρέφονταν επάνω σε πάκτωμα από άσπρο μάρμαρο, το οποίο είχε ειδική εσοχή για τη συγκράτηση και την περιστροφή τους. Επίσης, στη βάση του μαρμάρου διαμορφωνόταν απαγωγός υδάτων. Στο ανώφλι, οι στροφείς περιστρέφονταν – συγκρατούνταν από οπές που είχαν διανοιχθεί σε οριζόντιο ξύλινο δοκάρι.

Στην πύλη της Επάνω Πόλης τα θυρόφυλλα συγκρατούνται στη θέση τους με σύστημα τριών μεταλλικών στροφών (μάσκουλα) σε κάθε θυρόφυλλο. Τα αρσενικά στοιχεία έχουν πακτωθεί στο τοίχο, ενώ τα θηλυκά έχουν στερεωθεί με μακριά καρφιά πάνω στις οριζόντιες τραβέρσες.

3. Κατάσταση διατήρησης

Οι καστρόπορτες βρίσκονταν στην αρχική θέση τους, εντελώς εκτεθειμένες στην άμεση επίδραση εξωτερικών περιβαλλοντικών συνθηκών, των οποίων οι μεταβολές είναι συχνότατες, λόγω της μικρής απόστασης από τη θάλασσα. Η δράση των ξυλοφάγων εντόμων είχε αποδυναμώσει τις μηχανικές ιδιότητες του ξύλου, ενώ προβλήματα είχε προσθέσει και ο ανθρώπινος παράγοντας. Η καστρόπορτα της Κάτω Πόλης, που είχε παύσει να χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια, είχε υποστεί εκτεταμένη φθορά, καθότι τα κατώτερα τμήματα των θυροφύλλων είχαν εγκιβωτισθεί μέσα σε τσιμεντοκονίαμα, το οποίο τοποθετήθηκε στους νεότερους χρόνους για την ανύψωση της στάθμης του δαπέδου στο κτηριακό συγκρότημα της πύλης.

4. Φθορές -Αίτια φθορών

Συνοπτικά οι φθορές που καταγράφηκαν ήταν οι παρακάτω:

α'. Φθορές μετάλλου (Εικ. 1)

Απώλεια ύλης, μηχανικές καταπονήσεις και αλλοιώσεις σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας της διάβρωσης και της ανθρώπινης δραστηριότητας. Προχωρημένη οξείδωση διαφόρων τύπων σε

Εικ. 1. Φθορές νοτίου θυροφύλλου της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης.

όλη την έκταση των μεταλλικών στοιχείων. Επικαθήσεις διαφόρων υλικών. Απώλεια μηχανικής αντοχής αρκετών καρφιών που στηρίζουν τα μεταλλικά στοιχεία. Πλήρη κατάρρευση των κάτω στροφένων της κεντρικής πύλης και αποσάθρωση των καρφιών που στήριζαν τον επάνω μεταλλικό στροφέα του βορείου θυρώματος.

β'. Φθορές ξύλινου φορέα

Προσβολή από ξυλοφάγα έντομα και σηπτικούς μύκητες. Απώλεια των μηχανικών ιδιοτήτων σε μεγάλο βαθμό. Αλλοίωση της υφής και του χρώματος του ξύλου. Επικαθήσεις και προσροφήσεις οργανικών και ανόργανων ουσιών. Απώλεια ύλης ιδιαίτερα στα χαμηλά αποσθρωμένα τμήματα και περιμετρικά των οξειδωμένων μεταλλικών στοιχείων.

5. Η συντήρηση και η αποκατάσταση της καστρόπορτας της πύλης της Επάνω Πόλης

α'. Ο εμβαπτισμός των θυροφύλλων

Η καστρόπορτα της πύλης της Επάνω Πόλης αφαιρέθηκε από τη θέση της και μεταφέρθη-

κε στον χώρο εμβαπτισμού στην Κάτω Πόλη. Στη συνέχεια έγινε καθαρισμός του ξύλινου φορέα και των μεταλλικών στοιχείων από τις συναδέλφους Γιώτα Κοπίδου και Ζωή Πλέστη, συντηρήτριες της 5ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Για την οποιαδήποτε εργασία αποκατάστασης κρίθηκε απαραίτητη η ενδυνάμωση του ξύλινου φορέα και η στερέωση των μεταλλικών ελασμάτων. Για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα έγινε συντήρηση και της οπίσθιας πλευράς των μεταλλικών ελασμάτων, η οποία εφάπτεται με το ξύλο. Για το λόγο αυτό επιλέχθηκε η μέθοδος του εμποτισμού με διάλυμα Paraloid B 48N σε acetone 10% κ.β.

β'. Η μέθοδος του εμβαπτισμού

Κατασκευάστηκε δεξαμενή από γαλβανισμένη λαμαρίνα, στην οποία δημιουργήθηκαν οπές για τη μεταφορά του υγρού εμποτισμού, τον έλεγχο της πυκνότητας και της ταχείας απαγωγής του. Για τις ανάγκες του εγχειρήματος παρασκευάστηκαν 717 λίτρα διαλύματος σε δοχεία από πολυαιθυλένιο. Τα 500 από αυτά είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί στον εμποτισμό των θυρόφυλλων της κεντρικής πύλης του Κάστρου το έτος 1997. Η πυκνότητα τους ελέγχθηκε και ρυθμίστηκε από πρότυπο πυκνόμετρο που κατασκευάστηκε ειδικά για αυτό το σκοπό.

γ'. Η διαδικασία του εμβαπτισμού (Εικ. 2)

Μετά τη μεταφορά των θυρόφυλλων στο χώρο του εμβαπτισμού έγινε εισαγωγή του πρώτου θυροφύλλου στην κενή δεξαμενή. Διευθέτηση του χώρου, συγκέντρωση και προετοιμασία όλων των απαιτούμενων υλικών και οργάνων. Στεγανοποίηση της δεξαμενής, απαιτούμενοι έλεγχοι και μέτρα προστασίας προσωπικού. Τοποθέτηση και ασφάλιση μηχανισμών ταχείας μεταφοράς του υγρού στη δεξαμενή. Παρασκευή 23/1/2004: Εμβαπτισμός του πρώτου θυροφύλλου. Εισαγωγή 717 λίτρων του υγρού στη δεξαμενή και λεπτομερή καταγραφή της στάθμης και της πυκνότητάς του. Ο χρόνος διαβίβασης ήταν 14'. Το θυρόφυλλο παρέμεινε για 7 ημέρες μέσα στη δεξαμενή με καθημερινό έλεγχο ανά οκτάωρο της πυκνότητας και της στάθμης. Την όγδοη ημέρα, Παρασκευή 30.1.2004, έγινε απαγωγή του μίγματος από τη δεξαμενή και αποθήκευσή του σε δοχεία από πολυαιθυλένιο. Ο συνολικός όγκος των υγρών που συλλέχθηκαν ήταν 657 λίτρα. Ο χρόνος απαγωγής ήταν 18'. Στο εσωτερικό του ξύλινου φορέα του θυροφύλλου κατακρατήθηκαν 25 λίτρα διαλύματος, δη-

Εικ. 2. Διαδικασία Εμβάπτισης νοτίου θυροφύλλου της κεντρικής πύλης της Επάνω Πόλης.

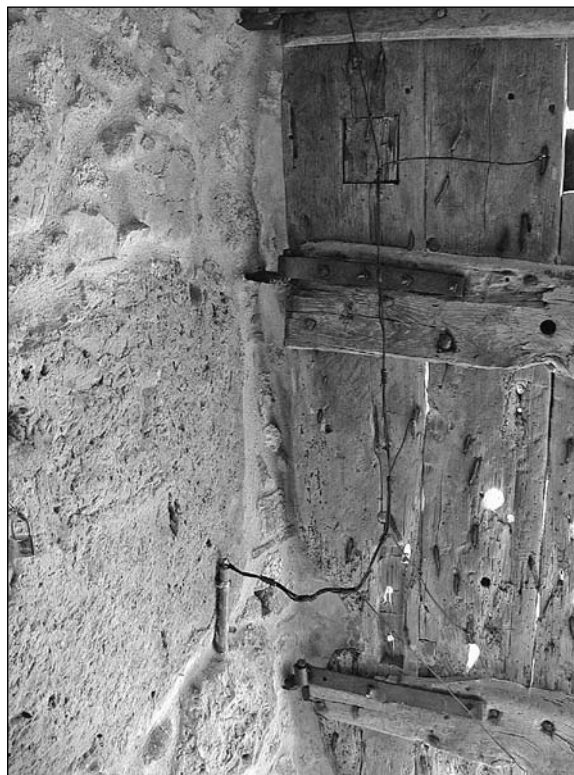
λαδή 2,75 κιλά στερεού Paraloid¹⁰. Εξαγωγή του θυροφύλλου την 11η ημέρα, Δευτέρα 2.2.2004, από τη δεξαμενή. Για τον εμβαπτισμό του δευτέρου θυροφύλλου ακολουθήθηκε η ίδια μεθοδολογία. Στο εσωτερικό του ξύλινου φορέα του κατακρατήθηκαν 21,67 λίτρα διαλύματος, δηλαδή 2,38 κιλά στερεού Paraloid¹¹.

δ'. Τα αποτελέσματα του εμποτισμού

Τα σαθρά τμήματα σταθεροποιήθηκαν και αυξήθηκε η μηχανική αντοχή του ξύλου. Ταυτόχρονα έγινε απεντόμωση και θεραπεία από την προσβολή των μυκήτων. Αποκλείστηκε η επαναπροσβολή από ξυλοφάγα έντομα και μύκητες. Μειώθηκε δραστικά η δυνατότητα προσρόφησης στο ξύλινο φορέα ανόργανων ουσιών και υγρών. Το χρώμα του ξύλου άλλαξε από γκρίζο σε ανοικτό καστανό, τείνοντας να επανέλθει στον αρχικό του τόνο. Σταθεροποιήθηκαν τα σαθρά από την οξείδωση μεταλλικά τμήματα και στην πίσω πλευρά του ξύλου.

ε'. Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος χώρου της πύλης

Για την επανατοποθέτηση των θυροφύλλων κρίθηκε σκόπιμο να γίνει η αποκατάσταση του περιβάλλοντος χώρου της πύλης. Αφαιρέθηκαν η προσθήκη από άοπλο σκυρόδεμα στο κατώφλι και τα φερτά υλικά που είχαν εναποτεθεί από τις βροχές. Αποκαταστάθηκε το παλαιό λιθόστρωτο, δημιουργήθηκε απαγωγός των ομβρίων και προστέθηκε μία μαρμαρόπετρα στη θέση του σκυροδέματος. Έγινε συμπλήρωση και τσιβίκωμα της τοιχοποιίας. Στη συνέχεια, αρμολόγηση με κονίαμα συγγενικού τόνου και κοκκομετρίας με το αρχικό. Συντηρήθηκαν τα ξύλινα άνω θυρώματα και οι μεταλλικοί στροφείς, που ήταν πακτωμένοι μέσα στην τοιχοποιία. Μορφοποιήθηκαν οι μεταλλικές προσθήκες της προηγούμενης επέμβασης. Τέλος, έγινε αισθητική αποκατάσταση και επίχριση με μικροκρυσταλλικό κερί.

Εικ. 3. Επανατοποθέτηση νοτίου θυροφύλλου της κεντρικής πύλης της Επάνω Πύλης.

στ'. Η αποκατάσταση και η επανατοποθέτηση των θυροφύλλων (Εικ. 3)

Έγινε μηχανική στερέωση των στροφών και των ελασμάτων θωράκισης πάνω στον ξύλινο φορέα. Για την επιπλέον στερέωση και ενίσχυση τους κατασκευάστηκαν χειροποίητα καρφιά και στριφώνια από χάλυβα, τα οποία έχουν σχε-

10 Με προσέγγιση λάθους $\pm 2\%$.

11 Με προσέγγιση λάθους $\pm 2\%$.

δόν το ίδιο σχήμα και διαστάσεις με τα αρχικά. Η κατασκευή τους έγινε με τórνευση και πρώτη μορφοποίηση με τη διαδικασία της σφυρηλάτησης σε καμίνι. Στην κατασκευή των στριφονιών χρησιμοποιήθηκε στον άξονά τους ανοξείδωτος χάλυβας. Κατά την τελική εφαρμογή μορφοποιήθηκαν εκ νέου (με σφυρηλάτηση σε καμίνι) ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες και υπαγορεύσεις, ενώ έγινε αισθητική αποκατάσταση των δύο θυροφύλλων τόσο στα μεταλλικά στοιχεία, όσο και στο ξύλινο φορέα. Η μεταφορά και η επανατοποθέτηση του πρώτου θυροφύλλου στην αρχική θέση του έγινε στις 9.2.2004 και του δεύτερου θυροφύλλου στις 11.2.2004.

Επίσης, κατασκευάστηκε μια πειραματική διάταξη προστασίας από την οξείδωση με την εφαρμογή της μεθόδου του θυσιαζόμενου μετάλλου (ράβδου μαγνησίου) και την πρόσθετη εφαρμογή χάλκινης γείωσης.

6. Η αποκατάσταση της καστρόπορτας της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης (Εικ. 4)

α'. Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος χώρου της πύλης

Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος χώρου της κεντρικής πύλης απαιτούσε τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων προστασίας των διερχομένων. Το ζήτημα αντιμετωπίστηκε με την κατασκευή πολυμορφικού εργοταξιακού χώρου. Αποκαλύφθηκε, συμπληρώθηκε και αποκαταστάθηκε στην αρχική του στάθμη το λιθόστρωτο του κτηριακού συγκροτήματος της πύλης, κατασκευάστηκε νέος αγωγός απορροής των ομβρίων και αποκαταστάθηκε τμήμα του λιθόστρωτου που αποκαλύφθηκε εξωτερικά της πύλης. Στη συνέχεια, αφαιρέθηκαν οι ξύλινοι δοκοί του ανωφλίου που είχαν τοποθετηθεί πρόχειρα στο παρελθόν. Για την αντικατάστασή τους χρειάστηκε να αφαιρεθεί τμήμα τοιχοποιίας επάνω από την πύλη, το οποίο στηριζόταν αποκλειστικά στους δοκούς του ανωφλίου. Η τοιχοποιία αυτή εξωτερικά αποτελείτο από πωρόλιθους, που πριν την αφαίρεσή τους αριθμήθηκαν και στη συνέχεια επανατοποθετήθηκαν στην αρχική θέση τους. Κατά τη διάρκεια των ερ-

Εικ. 4. Αποκατάσταση της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης.

γασιών διαπιστώθηκε ότι η τοιχοποιία εσωτερικά αποτελείτο από ελαφρά οπλισμένο σαθρό σκυρόδεμα και άναρχο γέμισμα από αργολιθοδομή. Καθαιρέθηκε η επιζήμια κατασκευή που ήταν υπεύθυνη για τη μετατόπιση από την κατακόρυφο τμήματος της πρόσοψης της πύλης. Μετά την ολοκλήρωση των εργασιών καθαίρεσης έγινε αντιστήριξη εκ νέου της ανωδομής. Το κατώφλι της πύλης αντικαταστάθηκε, καθώς διαπιστώθηκε κατά τη διάρκεια των εργασιών ότι ήταν τμήμα επιστυλίου μεσοβυζαντινού τέμπλου.

β'. Η αποκατάσταση των θυροφύλλων

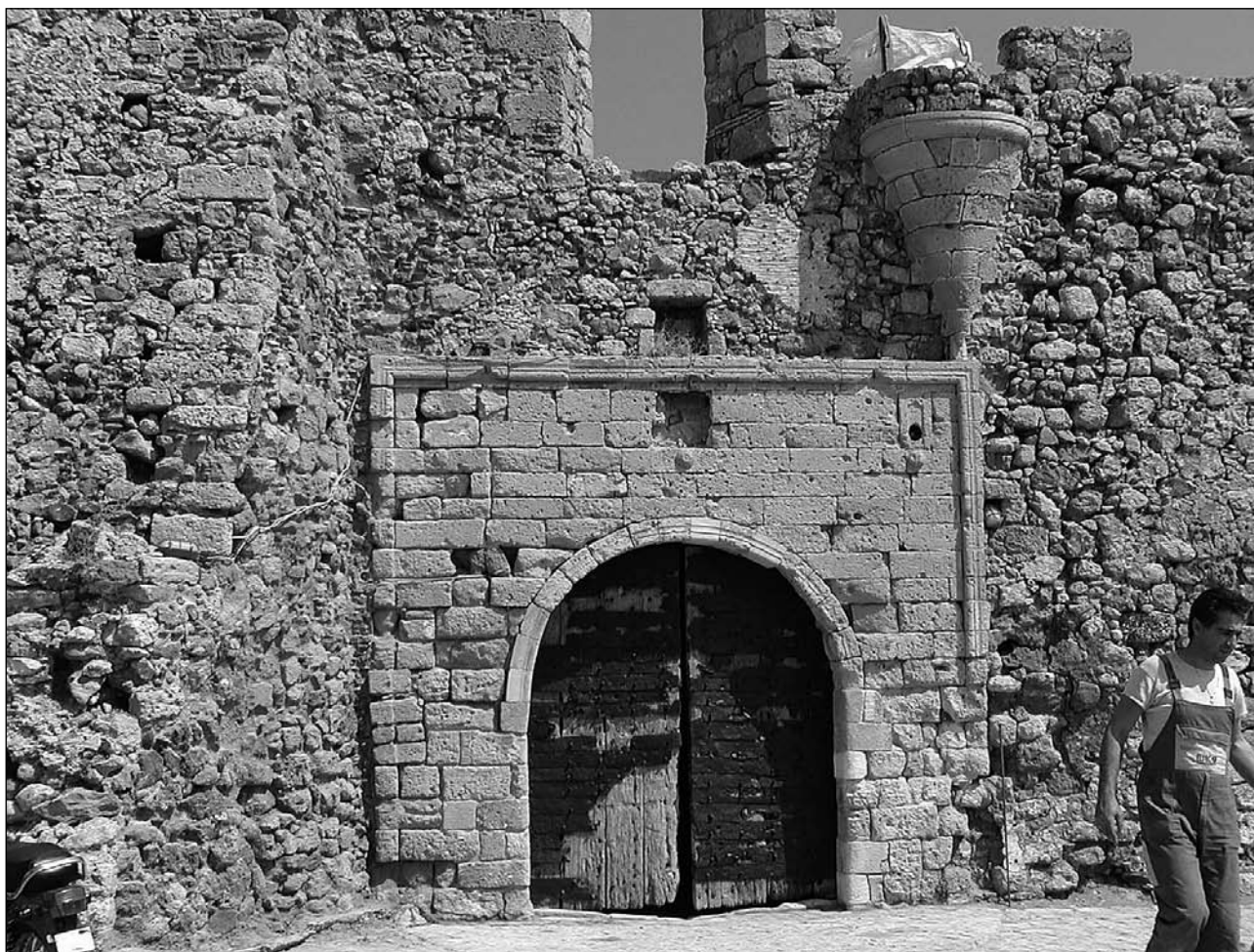
Για τις ανάγκες της επανατοποθέτησης κατασκευάσθηκαν νέα στοιχεία ανάρτησης από ανοξείδωτο χάλυβα, τα οποία δεν έχουν το ίδιο σχήμα και διαστάσεις με τα αρχικά, αλλά αποκρύπτονται, ώστε να είναι ελάχιστα ορατά στον επισκέπτη. Επίσης, κατασκευάσθηκαν από Ertalon, με τη διαδικασία της τórνευσης, νέα στοιχεία περιστροφής και συγκράτησης των επάνω στροφών, για να αποφευχθεί η περαιτέρω φθορά τους από την τριβή (Εικ. 5). Επιπλέον, κατασκευάσθηκαν ομοιώματα των θυροφύλλων, ώστε να δοκιμαστούν στην πράξη οι νέοι στροφείς, προστατεύοντας από άσκοπες μετακινήσεις τα παλαιά. Εξομαλύνθηκαν τα σημεία εφαρμογής των νέων στροφών επάνω στα θυρόφυλλα με τη χρήση νάρθηκα που προέκυψε από το συνδυασμό δύο εποξικών ρητινών. Αρχικά δημιουργήθηκε διεπιφάνεια ανάμεσα στο ξύλο και το νάρθηκα από σκόνη ανθρακικού ασβεστίου, ώστε η επέμβαση αυτή να είναι εύκολα αντιστρεπτή.

Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του νάρθηκα η ρητίνη Neostik mastic της Henkell που ουσιαστικά επωμίστηκε όλο το βάρος της πόρτας, το οποίο μεταβιβάστηκε στο μηχανισμό. Για να καλυφθεί το γκριζωπό χρώμα της προηγούμενης ρητίνης έγινε

Εικ. 5. Οι νέοι στροφείς του Νοτίου θυροφύλλου της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης.

επίχριση με Polifylla (wood replacement), συγγενικού χρώματος με το ξύλο της πόρτας, ώστε να είναι διακριτή η επέμβαση και χωρίς να πλαστογραφείται το αντικείμενο. Η στερέωση των στροφών και των ελασμάτων θωράκισης πάνω στον ξύλινο φορέα έγινε με την ίδια μέθοδο και υλικά, όπως και στα θυρόφυλλα της καστρόπορτας της πύλης της Επάνω Πόλης. Για την αντικατάσταση των ξύλων του ανωφλίου χρησιμοποιήθηκε εμποτισμένο πεύκο Πάρνωννα. Επάνω στον πρώτο δοκό εφαρμόστηκαν μέσα σε υποδοχές τα στοιχεία περιστροφής των επά-

Εικ. 6. Η επανατοποθέτηση των θυροφύλλων της κεντρικής πύλης της Κάτω Πόλης.

νω στροφών, τα οποία έχουν ενσωματωμένο και το κέλυφος προστασίας τους. Επίσης, για την εύκολη και ακριβή τοποθέτηση των δοκών διαμορφώθηκαν στη λιθοδομή βάσεις από ισχυρό κονίαμα και ανοξείδωτη λάμα 2,5χιλ. Δημιουργήθηκαν ομοιώματα έδρασης και περιστροφής, καθώς και οδηγών τοποθέτησης από ξύλο. Πραγματοποιήθηκαν δοκιμαστικές τοποθετήσεις των αποκατεστημένων θυροφύλλων με πραγματική εξομοίωση για την εξάσκηση του προσωπικού και την αποφυγή λαθών κατά την οριστική επανατοποθέτηση.

γ'. Η επανατοποθέτηση των θυροφύλλων (Εικ. 6)

Την Τρίτη 16.3.2004 τοποθετήθηκαν μέσα στην αρχική πέτρινη έδραση των κάτω στροφών οι νέες ανοξείδωτες βάσεις με τη βοήθεια της ρητίνης Neostik mastik, αφού πρώτα έγινε μόνωση της πέτρινης βάσης με σκόνη ανθρακικού ασβεστίου. Στη συνέχεια, επανατοποθετήθηκαν τα θυρόφυλλα στην αρχική θέση τους με παράλληλη τοποθέτηση των νέων δοκών του ανωφλίου της πύλης. Για να είναι εύκολο το άνοιγμα και το κλείσιμο των θυροφύλλων τοποθετήθηκε μέσα στη βάση μία σφαίρα από ανοξείδωτο χάλυβα, η οποία επωμίστηκε σημειακά όλο το βάρος της πόρτας, ελαχιστοποιώντας τις τριβές και την απαιτούμενη δύναμη. Όπως και στην καστρόπορτα της πύλης της Επάνω Πόλης, έγινε η εφαρμογή των μηχανισμών

καθοδικής προστασίας και ασφάλισης. Για την ολοκλήρωση των εργασιών, την Παρασκευή 19η Μαρτίου 2004, επισημαίνεται ότι κινητοποιήθηκε μεγάλο μέρος από τους κατοίκους και τους εργαζόμενους στο Κάστρο.

7. Προβληματισμός

Οι εργασίες συντήρησης έχουν σκοπό την επιβράδυνση του φυσικού ρυθμού φθοράς και σίγουρα δεν μπορούν να επαναφέρουν στο αντικείμενο τις αρχικές του ιδιότητες. Οι μέθοδοι και τα υλικά που χρησιμοποιούνται έχουν επινοηθεί για αντικείμενα που φυλάσσονται, λόγω της σημασίας τους, σε συνθήκες ελεγχόμενες. Στην περίπτωση μας όμως, και σε κάθε αντίστοιχη περίπτωση ενός αρχαιολογικού χαρακτήρα αντικείμενου, που προορίζεται μετά τη συντήρησή του να επανατοποθετηθεί στην αρχική θέση του, τίθεται πάντα το ερώτημα, εάν αυτή η απόφαση είναι η ενδεδειγμένη. Σίγουρα, αν το αντικείμενο τοποθετηθεί σε ένα μουσειακό χώρο και τύχει της αντίστοιχης μεταχείρισης, μπορεί να διατηρήσει για πολύ περισσότερο χρόνο τις πληροφορίες που περιέχει. Τι γίνεται όμως με το κενό που δημιουργείται τόσο στο χώρο που βρισκόταν, όσο και στο πρόσφατο βιωματικό ιστορικό παρελθόν των κατοίκων ή των επισκεπτών του εκάστοτε χώρου; Θεωρώ ότι η απάντηση είναι απλή. Το αντικείμενο θα πρέπει να επιστρέφει στο φυσικό του χώρο. Η αντιμετώπισή του, όμως, πρέπει να είναι πραγματικά από όλους «μουσειακή», διότι η αδιαφορία είναι τελικά αυτή που πραγματικά καταστρέφει τα αντικείμενα σε όποιο χώρο κι αν βρίσκονται.

Nikos Sisamakis

Restoration of the Castle Doors of the Lower and Upper Gates of the Castle of Monemvasia, Dip-coating of the Upper Gate Castle Doors, and Remounting of the Castle Doors on both Gates

Our presentation presents the restoration work conducted by us in cooperation with the 5th Directorate of Byzantine Antiquities of Sparta towards the restoration of the castle doors of the Lower and Upper Gates of the castle of Monemvasia, the dip-coating of the doors of the upper gate, and the remounting of the castle doors on both gates which was conducted from 30/10/03 to 19/3/04. The presentation is divided into three distinctive parts, where the following will be presented:

Dip-coating of the castle doors of the upper gate of the castle of Monemvasia

This section presents a pioneering method, which was designed in collaboration with the restoration directorate of the Ministry of Civilisation of Greece and conducted under its immediate supervision. This method involves the strengthening of the decayed wooden frame of the castle door, so that they regain their former physical attributes and they are remounted in their original place.

Restoration and Remounting of the Castle doors of the upper gate of the castle of Monemvasia

This section presents the restoration work carried out onto the physical body of the castle doors so that their remounting could become possible, in a manner which would rule out potential harm to the artefacts per se and to the visitors of the castle. We also present the restoration carried out in the immediate surroundings of the upper gate.

Restoration and Remounting of the Castle doors of the central gate of the castle of Monemvasia

This section presents the work carried out for the construction of new door hooks, foundation and rotation parts, as well as the construction and application of forged metal nails, in order to secure the metal plating of the armouring through the least possible intervention and to be able to remount the castle doors on their original position. This section also presents the restoration carried out to the lintel and the immediate surroundings of the central gate, as well as the installation of an experimental cathodic protection unit for the metal plating by the application of the method of 'sacrificial metal'.

Ending, we pose a question for the scientific community as regards whether or not artefacts of cultural heritage should be remounted on their original positions and which the related problems and insightful decisions to be made are if we are to make such a remounting more feasible.